

KARL XI SOM DOMARE

NÅGRA ANTECKNINGAR

Av f. d. justitierådet BIRGER WEDBERG, Lidingsö

ÄMNET Karl XI som domare har behandlats av G. E. Fahlerantz i hans stora verk *Rättfärdighet i rättsskipning* (1903). Det heter där att konungen »i humanitet och fullständig frihet från all byråkratism — likaväl som i samvetsgrannhet och upphöjd rättvisa — för alla tider framstår såsom ett mönster för alla domare». Till stöd för sitt omdöme meddelar Fahlerantz åtskilliga ganska vidlyftiga utdrag ur rådsprotokollen, dock endast för åren 1685 och 1686. De strödda anteckningar i ämnet, som här nedan följa, äro gjorda vid genomgång av samtliga rådsprotokoll från Karl XI:s regering fr. o. m. den 26 febr. 1680, den dag om vilken protokollet förmäler att »ante Merid. D. Jovis infant sig uti rådet HKM:t vår allernädigste Konung och Herre första gången sedan freden var sluten». Anteckningarna vilja ingalunda förringa tillförlitligheten i stort hos den Fahlerantzska idealbilden, blott ge den mera liv genom några individualiserande smådrag. Deras huvudsakliga innehåll är muntliga yttranden av konungen, insatta i sin rättshistoriska kulturmiljö.

Som ordförande var kungen angelägen att upprätthålla ordning och reda i förhandlingarna. »Var sak om sig» hördes han flera gånger yttra. I en vidlyftig revisionssak anförde han: »man måste fuller hava parterna in och först separera quæstionerna och låta dem svara på en i sänder eller var för sig, ty eljest lærer den ena blandas med den andra och de veckla alltsammans uti en hop att en konfusion bliver. Vore alltså bäst att man kallade dem in och föreställte dem den quæstion om fullmakten aldräförst att förhöras» (25/9 94). Att det sålunda borde börjas med rättegångsfrågan motiverade han en gång så: »om processen är galen, faller det andra» (31/10 83). Sin uppgift ansåg han ej löst med att beslut i sak var fattat, han övervakade också dess språkliga utformning. Domskoncept kunde få uppläsas och jämkas flera gånger innan han blev nöjd med avfattningen, och även blotta remisser nagelfor han. Föredraganden uppläste »konceptet på det remiss som skulle skrivas på biskopen Bångs supplik, vilket fanns vara för vidlöftigt ställt och skulle allenast helt simpelt uppsättas. Sedan det ändrat var, uppläste HM:t det själv, och som det fanns vara väl fattat, underskrevs det» (24/9 95). I Viborg hade konflikt uppstått mellan staden och gymnasium om jurisdiktionen (några gymnasister hade överfallit en klockställare). Med anledning härav

beslöts att alla akademier och gymnasier skulle leverera in sina konstitutioner m. m., och Piper uppläste koncept till skrivelse därom. »*KM:t* tog konceptet och läste själv, befallte sedan att man utan resonering skulle simpelment sätta att de fordersonligast leverera in sina konstitutioner, privilegier och resolutioner utan att nämna till vilken ända och av vad orsak» (9/1 96). Kansliets rädsla för omedelbar skriftväxling med underordnad myndighet väckte hans misshag. Gardesregementsrätten förfrågade sig om en soldat, som efter angivelse av hustrun åtalats för tidelag men ej ansågs övertygad. I rådet uttalades farhåga för att om han komme »att leva tillsammans med sin hustru, något ont därutav skulle hända. *KM:t*: han måste allvarligen utav krigsrätten därför varnas att han varken henne eller de andra detta vräker, mindre hämnas, ty här äro stora omständigheter och saken är Gud bekant; men i sådana mörka mål är bättre släppa en skyldig än sakfälla en oskyldig, och kan regementsrätten härom tillskrivas. *Smedman* [= Schmedeman] frågade anten det skulle ske uti form av resolution eller brev, och om det skulle skrivas till översten härom, alldenstund praxis ej vore det *KM:ts* brev pläga avgå till regementsrätterna. *KM:t*: vad skall det vara för muskowitziske komplementer? Regementsrätten haver ju tillskrivit oss därom, så svaras han också. *Gr. Wallenstedt* explicerade *Smedmans* mening än tydligare. *KM:t*: det svaras regementsrätten genom ett brev, och i det övriga ställes han under Guds dom» (3/11 96). Kungens aversion för onödigt skriverseri kom en gång — i samband med att han fann det böra Svea hovrätt »allvarligen förhållas att de en annan gång äro sig lika och intet inbilla eller tillmäta sig någon särdeles klokhet» — att avpressa honom denna hjärtesuck: »Gud give de ville också låta bliva sina vidlöftiga och onödiga haranger i deras votis och i det stället bättre se på realiteterna» (28/4 94).

Själv visste kungen att krydda sitt tal med målande uttryck. Några prov må här meddelas utöver de flera som eljest ges i denna uppsats. »Det tar intet lag att vispa hit och dit», yttrade han då en part tvekat i val om sin egentlige gäldenär (22/6 80). Sin osäkerhet om rättsläget i ett tvistemål angav han med orden: »om jag komme utur den drömmen att denne hade makt att sälja godset» (3/10 88). Göta hovrätt förfrågade sig om straffet för en borgare i Karlskrona som överfallit amiralitetsvakten. »*KM:t*: den bussen får väl sitta en månad på vatten och bröd androm till varnagel att de på den orten må leva med späkt och stillhet, helst sådana såsom han som äro borgare och intet behöva att rida grassatim om nätterna» (14/7 96). »Det synes som han vill passera för en Pamfilius», yttrade han om en supplikant, assessor Ulrich som i Dorpats hovrätt velat taga plats framför en tidigare utnämnd kollega. Kungen var alltså inte helt främmande för kortspel, ty Pamfilius var benämningen å klöver knekt såsom högsta trumf i ianter.¹

¹ Fahlerantz talar om »den hänsyn han [= Karl XII] ständigt visade de med honom såsom assessorer sittande råden». Vid föredragningen av Ulrichs supplik satt hovrättens president Lars Fleming med i rådet. Kungen betygade sitt missnöje med

Någon enstaka gång gav kungen sig tid och ro att förnöja rådet med prat som ej riktigt hörde till saken. Så berättade han, i mål om ett patronellt pastorat: »det är ett farligt oväsande alltid med prästers val och tillsättande, såsom en gång hava de ordinerat gr. Gabriel Oxenstiernas fogde till präst, och när honom uti examen den quæstion blev föreställd 'när eller på vad tid Kristus instiktat Nattvarden' svarade han 'strax han var uppstånden', därpå honom litet rådrum gavs att betänka sig; svarade andra gången 'det var näst för hans himmelsfärd'; vilket ärkebiskopen strax förehöll Scarinus [= biskopen i Växjö] på vad sätt de kommit att ordinerat en sådan till präst, som sig uti den aldri enfaldigaste quæstion ej finna kunde. Han förebar sin ålder och att då, när detta skett, sedis vacantia varit» (10/3 94).¹

Med bister humor avfärdade kungen en kvinnlig kverulant. »Wattrang [= föredraganden] berättade att Christina Lemmens stod där ute med en supplik i händerna och begärte själv få den nåden att komma inför HKM:t. *KM:t*: har hon icke ofta fått svar, säjen henne det. *Ille*: om jag än säjer henne, så tror hon intet. *KM:t*: tror hon intet att det är sannt, så gå ut och säjen henne det hon skall si det är visst att hon skall bliva flytter utföre trapporne. *Wattrang* gick ut, och vid han kom in frågade *KM:t* vad hon nu sade till denna resolutionen. *Ille*: hon var hel ond på mig och sade det hon väl visste det jag aldrig skulle säja henne något gott» (21/3 88). Det var nog också i skämtsam ton som kungen — då Göta hovrätt förfrågade sig om straffet för en borgare som låtit på Tyska kyrkogården i Malmö betäcka två ston — anmärkte att »i lagen lära de fuller intet finna en sådan casum» (11/12 96).

En originell och frispråkig part, som synes ha bragt kungen på gott lynne, var Gustaf Rydingstierna. Av Göta hovrätt dömd sitt häradshövdingeämbete förlustig klagade han de male administrata et denegata justitia, och såsom deputerade att å hovrättens vägnar svara i målet inställde sig assessorerna Adlerberg och Stickman. Avsättningsdomen grundade sig på ej mindre än 16 anmärkningspunkter vilka, under sju på varandra följande vardagar, blevo av kungen i tur och ordning handlagda var för sig, med partsförhör och beslut. Till sitt urskuldande, i den mån han felat, åberopade Rydingstierna bl. a. att han utom sitt ordinarie ämbete haft att, för skogskommisionerna eller eljest, beställa en mängd brådskande ärenden. Det heter i protokollet efter redovisningen för det kungliga beslutet om första anmärkningspunkten:

Vid detta slöts klappades på dörren, varpå Ehrenhielm [= föredraganden] gick ut och genast inkom, berättandes det Rydingstierna underdånigst beder att förr än denna punkten bliver sluten han ännu en gång måtte bliva hörder och

Ulrich, »säjandes HKM:t det hr Lars Fleming spelade under täcket med honom, vilket HKM:t intet ville underlåta att säja honom. *Hr Lars Fleming* bad Gud straffa sig om han vore därtill skyldig» (25/10 88).

¹ Kungens berättelse gäller uppenbarligen den redan som djäkne till präst ordinerade Petrus Assverus, flerstädes omtalad i litteraturen (t. ex. Grimberg IV s. 249).

få tillstånd att framvisa några angelägna dokumenter, som han haver förvarade uti tvenne stora skinnpåsar dem han ännu intet fått tillfälle att producera.

KM:t gav tillstånd det han måtte inkomma.

Ehrenhielm frågade om assessorerna tillika skulle inkallas.

KM:t sade ja, att i fall intet en av dem kunde svara till dem bägge [= skinnpåsar], så finge de taga var sin.

Adlerberg, Stickman kommo med Rydingstierna in igen.

Rydingstierna: här, Aldranådigste Konung, haver jag de många precipitante order och ärender, över 8,700, som jag tid efter annan strängeligen varit anbefalld utom mina ordinarie tingstimmar att förrätta — — —; framvisandes i detsamma båda skinnväskorna dem han med möda hinte på båda armarne bära.

Om väskorna blev ej vidare tal.

En av anmärkningspunkterna gällde att Rydingstierna skulle tagit mutor, varom attester åberopades. Rydingstierna invände att attesterna vore allesammans osanna och falskeligen utverkade,

bad sedan KM:t underdånigst det han kunde få assessorerna en ting fråga.

KM:t tillsporde honom vad det skulle vara och efterlät sådant i nåde.

Rydingstierna: jag vill assessorerna, mina förnäma förmän, detta oförgrigeligen fråga, om de aldrig någon diskretion eller gåva för arvode sitt tagit hava, och om de därföre böra mista sina ämbeten.

Adlerberg: kunnen I det någon av oss bevisa det han tagit mutor och skänker, så vore han ock väl värd att bliva sin tjänst förlustig.

Rydingstierna inföll med dessa orden i talet: jag tror icke I velen hava bevis därpå, men Gud bevare både Eder och mig för sådana bevis som I emot mig produceren.

Gingo därmed ut.

KM:t: den var god. Om han kunde visa det de i hovrätten också tagit skänker, så bleve där några ställen vakanta.

Hovrätten befanns ha i flera avseenden felat. De båda assessorerna blevo av kungen »med allvarsamma ord» tillrättavisade för att domen fälde Rydingstierna i en punkt, där protokollet utvisade att fem av hovrättens sex ledamöter frikämt honom, och under diskussionen yttrade kungen om hovrätten det stränga generella omdömet: »det synes huru ovulit de alltsammans hantera, vilket deras domar som oftast utvisa». Avsättningsstraffet blev dock bestående, och från rådets sida antyddes att Rydingstierna borde näpsas även för att han brukat alltför svåra expressioner och alltför hårt angripit hovrätten. Han hade inför tronen förehållit assessorerna »I sen grandet uti er broders öga, men ej bjälken i edert» och klagat att han till följd av domen nödgades »den 109 psalmen med bittra tårar allt stilla läsa». Denna psalm, som i vår nu gällande bibelöversättning bär överskriften »Mot förrädiska motståndare», innehåller bl. a. beskyllningen att »sin ogudaktiga mun, sin falska mun hava de upplåtit mot mig, de hava talat mot mig med lögnaktig tunga» och en önskan som kunde anses särskilt förgriplig: »hans ämbete tage en annan». Kungen ville dock ej veta av något ansvar för Rydingstiernas processföring. När han till sist resolverade om ett förmaningsbrev, vari hovrättens fel »måste dem allvarsamligen för ögonen ställas och alla punkterna upprepas», tillade han: »ej heller bör han göra dem någon avbön, ty

de varit även så felaktiga som han och borde billigt bliva sina tjänster förlustige, så bleve det sedis vacantia över allt» (dec. 96).

Enklare parter förstod kungen att så bemöta att de förtroendefullt, utan hämningar, framburo vad de hade på hjärtat. Man kan ibland tycka honom icke vara olik en gammal snäll sagokung.

Bonden Erik i Ånstad supplicerade att få lösa till sig den tredjedel i hemmanet som ägdes av hans svägerska Maria. Kungen frågade honom: »I ären ju intet mera än tre åbor på hemmanet och är icke hon bördig därtill så väl som I? *Erik*: jo, EKM:t, hon är min äldre brors hustru, men jag har gjort henne mycket gott och hjälpt henne till att inlösa ett mycket bättre hemman som hon bor uppå; men nu vill hon behålla dem båda, så att hon på det sättet mig mycket fixerat, men jag varit henne mycket trogen och god, och nu ger hon före att hon intet vill bruka mera än det ena och sätta sin dotter på det andra. *KM:t*: huru gammal är er dotter? *Maria*: EKM:t, min dotter är i nittonde året och ville jag gärna att ingen skall tränga henne ifrån den del som henne med rätta tillkommer, icke heller haver min mans bror gjort mig något gott förgäves. *Erik*: jo, brorhustru, jag har gjort Er allt gott och varit uppriktig mot Eder, och I sitta i gott behåll och kunnen sälja spannmål om året, då jag stackare skall köpa och löpa ifrån det ena stället till det andra med Eder. *Maria*: käre Erik, skryten intet så mycket och säjen sanningen. Beder EKM:t att ingen må tränga mig ifrån det mig med rätta tillkommer. *Erik* bad i lika måtto underdånigst det hon måtte låta sig nöja med det bättre hemmanet» o. s. v. (°/3 94).

En fältväbel, som i supplik klagade att han inte vederbörligen njutit avkastningen från honom tillslagna hemman och boställen, kom ej själv tillstädes utan sände sin hustru. Revisionssekreteraren förberedde kungen på att hon »vore mycket envis och intet låter säga sig». Frånsett ett helt kort inlägg från en av excellenserna utgjordes hela konferensen av en dialog mellan hustrun och kungen, som till henne ställde ej mindre än 25 frågor — inte annat än man kan se i en hela tiden lugn och välvillig ton. De klagomål hon framförde hade redan prövats av landshövdingen och kammarkollegium, som funnit dem obefogade. »På hennes tal är ont att komma ifrån detta», utlät sig kungen till sist, »men efter hon klagat, så är bäst» att låta landshövdingen undersöka saken och inkomma med berättelse (°/6 95). Två temperamentsfulla kvinnor, Anna Folcker och Elisabeth Bonneau, hade det mellanhavande att sedan Elisabeth genom lagakraftvunnen dom av rådstuvurätten fått tillstånd att besvärja sin bok — till styrko av att Anna, som av henne köpt spetsar, ej till fullo betalt dem — så supplicerade Anna att hovrätten måtte få undersöka saken. Vid konferensen uppstod mellan de två en replikväxling, vars slut i protokollet skildras så: »kivandes var om annan, blivandes befallte att träda av». Men dessförinnan hade Elisabeth hunnit att framte ett parti av sina här arbetade spetsar, dels färdiga, dels halvsydda och på mönster upplagda, och tillbjuda sig att i Stockholm inrätta manufaktur av spetssömmande om KM:t förunnade henne något privilegium eller understöd. Tillbudet låtsade kungen ej om, han blott

»befallte henne svara nu till denna saken»; men om spetsarna heter det dock att han »ansåg detta hennes arbete» (⁵/₂ 96).

Tålmodigt tyckes kungen också ha uthärdat den tröttande talförhet som hustrun till franske köpmannen Samuel Molie gjorde bruk av i en revisionssak mot kommissarien Daniel Gripenmarck. Denne yrkade att saken skulle förklaras desert, enär Molie ej fullgjort vad som föreskrivits i avseende å juramentum paupertatis: han skulle icke ha, såsom vederbort, inför borgmästare och råd framvisat alla sina böcker. I rådet förnekade Molie att han hållit andra böcker än dem han företett, »det hans hustru med stora förpliktelser och bedyrande tillika påstod, säjandes det hon fritt ville låta hugga huvudet av sin man (som hennes ord föll) eller sätta hans liv i vad, om icke allt så sannt är som de inför HKM:t i denna måtton berätta; fallandes sedan uppå sina knän och med tårar underdånigst anhöll om en nådig och rättvis handräckning emot den svåra förföljelse, långvariga och kostsamma process som Gripenmarck hennes man obefogatvis tillskyndat haver, önskandes att Gud, som konungarne i sitt ställe på jorden satt haver, ville också HKM:ts hjärta städse uti all rättviso förvara och uti sanningens utletande så fast hålla inga människors påfund eller arghet må kunna vara mäktiga densamma att undertrycka och förvända. *KM:t* befallte henne stiga upp och tala vad hon hade att mera säga. *Illa* stod ännu kvar och på knä fullföljde sin talan med klagande och besvär över sin svåra vederpart och dess fullmäktig, önskandes vid det hon uppsteg HKM:t allsköns välsignelse av Gud samt stadigvarande prosperité och visdom sanningen alltid att finna och utleta kunna» (¹⁵/₃ 94).

Ett sympatiskt drag hos kungen är att han icke tycker sig vara i domarestolen mera än annars fri från mänsklig ofullkomlighet. »Om de hållat för så mörkt, som haft saken under händerna, huru skola då vi få större ljus däruti», undrade han i ett refererat brottmål och gav hovrätten fria händer (⁸/₁₀ 87). Efter partskonferensen i en sak yttrade han: »vi äro nu lika kloka, men domaren bör ju skilja dem åt». Även i detta fall drog han sig undan svårigheterna genom att remittera saken till hovrätten, »cum omni effectu att förordna däruti efter lag och process» (⁵/₁₂ 88).

Kungens naturliga tillgänglighet och anspråkslöshet för sin egen person uteslöt dock ej att han kunde visa sig ömtålig om den kungliga rättvisans höghet. I en deduktion förekom en myckenhet av citat ur *jure romano* och andra *juris consultorum* skrifter. »*Gr. Stenbock* påminte om det vore ex dignitate Majestatis att de skulle få således citera *jus romanum*, emedan det intet annat vore än prostitution att komma fram med sådant inför Konungen; och borde intet tålas att gå ifrån Sveriges lag och dess stadgar. Fördenskull styrktes att man skulle giva dem slika skrifter tillbaka. *HKM:t*: att det vore skäligt och att man därtill skulle slå dem för sådant på böter» (⁸/₈ 82). Som bekant plägade *KM:ts* domar ej motiveras; det ansågs vara under Konungens värdighet att liksom ge ett försvar för vad han beslutat. När kungen en gång avslög ansökan om resning i en av *KM:t* avgjord sak, anförde han också: »skola parterna här stå och plädera i

en avdömd och av oss konfirmerad sak, vore det ju lika som de skulle försvara vad vi gjort» (2/11 85). Då kungen befällte att en sak skulle komma före å viss dag, erinrade föredraganden att ena parten vore sjuk. »*KM:t*: så kan han agera genom fullmäktig. Den saken har så länge stått att de väl haft tid att bereda sig; kunnandes vi här intet rätta oss efter ens eller annans kommoditet» (17/10 87).

Fanns någon upplysning nödig ville kungen ha den genast och muntligen, något som kom förhandlingarna att livas genom utomstående personers uppträdande i rådsalen. Svea hovrätt förfrågade sig angående en bonde från Umeå socken som ej ville kännas vid de tvenne senare personerna i Gudomen. Att han borde informeras av Guds ord och piskas, där han skulle blasfemera, ansåg kungen klart, men tvekade om han skulle föras till Marstrand eller sättas på tukthuset. Sedan slottsfogden på kallelse inställt sig och upplyst bl. a. att bonden endast på tillfrågan utläte sig i sin villfarelse, resolverades att bonden skulle arbeta på tukthuset, prästerna informera honom till omvändelse ifrån sin galenskap och ingen understå sig att göra honom några frågor, så framt de icke vilja själva piskade bliva. Emellertid beslöts också att »höra konsistorium, som nu i dag tillsammans är, om de icke förmena detta härvid bästa medlet vara». Fiskalen Ericius blev därför eftersänd från hovrätten och fick kungens befallning att gå upp i konsistoriet, i hovrättens namn förfråga sig och sedan komma igen med svar. Han gjorde så och kunde vid återkomsten i rådet intyga konsistoriets belåtenhet (10/10 88). Lagman Fredenhielm supplicerade om restitution av ett genom Svea hovrätts lagakraftvunna dom avgjort kravmål. Som orsak till fataliernas försummande uppgav han att domen ej blivit vederbörligen anslagen. Det upplystes att den ej verkställdes. »Man kan låta kalla slottsfogden upp — yttrade kungen — och höra vad skäl de förebära att de således låta exekutionen stanna. En går också upp uti hovrätten och förnimmer om anslaget eller låter notarien komma hit.» En notarie kom upp och intygade att anslag riktigt skett.¹ Slottsfogden Stiernhoff inställde sig också och blev av kungen tillfrågad: »men plägen I hos Eder genast låta exekutionen stanna strax någon hos oss med en supplik inkommer? *Stiernhoff*: ja, Aldranädigaste Herre, strax sekreteraren uti Revision emottagit suppliken och 'kommuniceras' är påskrivet, plägar med exekutionen så länge anstå. *KM:t*: det är mycket galet och obetänksamt gjort, och på vad sätt kommen I till att bruka sådana sällsamma procedurer emot våra klara förordningar och exekutionsverkställandet? I veten ju att när man två domar vunnit haver bör det tvistiga quantum deponeras, och när en emot hovrättens dom eller resolution ordinaria via njuter beneficium revisionis veten I att han intet njuter detsamma förr än alla prestanda äro fullgjorda. Men på detta sättet njuter den som med supplik kommer in större förmån, oaktat han både uti instanserna och hovrätten tappat, vilket är en farlig konsekvens och emot

¹ Fredenhielm vidhöll dock sin uppgift: »bevare mig Gud i evighet därifrån att någonsin inför *EKM:t* med osann berättelse inkomma.»

all lag, skäl och rättviso strävar; det I väl lätteligen besinna kunne. *Stiernhoff* sade härtills så vara praktiserat, men ville hädanefter vid slika händelser intet låta exekutionen stanna; gåendes därmed sin kos. *KM:t*: bevarer oss Gud, det är ett farligt missbruk, och är oss berättat mycket sådant där att förelöpa vilket för all ting rättas måste och en allvarsam order härom avgå» (14/1 94).

Det är över huvud ett vittnesbörd om kungens starka realitetssinne att han ägnade en påfallande uppmärksamhet åt verkställighetsfrågor.

En djup vördnad för lagen besjälade kungen, och tillika en levande känsla för allas lika rätt som gjorde det motbudande för honom att bruka ett i lagen givet bemyndigande att göra undantag från regel. »Jag håller så före — yttrade han en gång (9/10 87) — att uti civilsaker bör ingen nåd ske utan allom vederfaras lika, ty därmed att den ena göres nåd lider likväl den andra, och för det övriga bliva ordningar, stadgar och processen kraftlösa och komma i förakt. Men vad min rätt angår i kriminalsaker är det en annan ting och står mig till att kunna då göra nåd där mig så behagar.» Att återställa försutten tid eller bryta en dom för nya skäl bar honom emot; en lagakraftvunnen dom borde efter hans mening få angripas blott i brottmålsväg, genom ansvarstalan mot domaren om male administrata eller denegata justitia. Då Sala bergslag, skyllande på fullmäktigens försummelse, begärde att en lagakraftvunnen dom måtte överses, avslog kungen ansöknigen: »skall lagen vara för den ena, så måste han vara för den andra; ty på detta sättet kan ingen som vinner en dom vara säker» (16/8 88). Riksdrotsen, som tappat en sak i Svea hovrätt, fullföljde ej talan revisionsvägen, men ingav en supplik och anhöll att hovrättens förklaring måtte infordras. »*KM:t*: om det skall ske, så måste riksdrotsen klaga på hovrätten i följe av plakatet, ty man bör intet mera i sådan måtto göra för den rika än som för den fattiga. — — — Kan heller intet annat si än rätten måtte vara lika för den ena som för den andra» (9/11 83). Så till vida var dock kungen sig icke lik, som han gjorde mera för den fattiga än för den rika. Då föredraganden berättade att här vore några finnar, som ville ha över ända mot dem fällda domar, och *Stenbock* anförde att man skulle inte vänja sådana sollicitanter hit utan strax visa dem tillbaka, genmälte kungen: »emedan det är fattigt folk, så vore bäst att man låte komma dem in» (22/6 88).

Sin obenägenhet för nåd i civilsaker ådagalade kungen även utanför processens område. En hattstofferare anhöll att få ett års anstånd för sina kreditorer i anseende till de olyckor han haft. »*KM:t*: att giva järnbrev och således frikalla någon ifrån sina kreditorer är betänkligt, havandes ock ständerna vid riksdagen begärt och obtinerat att sådant ej måtte ske.» *Lindschöld*, lagkommissionens ordförande, medgav att »kanske en och annan gång någon abus därvid kunnat förelöpa», men framhöll tillika att det är »ett fullkomligt jus majestatis och överhetens rätt att ackordera dem anstånd för kreditorerna som efter noga examinerande befinnas hava haft olycka och skada

av eldsvåda, skeppsbrott eller annat slikt, det Konungen ej borde bortgiva. *KM:t*: om han får brev till exekutorn att han möjligast söker disponera kreditorerna till tålmod är det sak samma, och kunna hans olyckor och lidna skada där examineras» (17/11 87). Om meddelandet av tillstånd till giftermål mellan syskonbarn anfördes en gång i rådet, då kungen var tveksam, att det vore fråga om en rätt som ingen potentat eller någon den ringaste furste låter taga av sig. Karl XI, en envålds, allom bjudande, suverän konung, drevs dock av ängslan för att begå mannamån omsider därhän att han alldeles inställde dispensrättens utövning. I ett ärende från hans sista år föreslogs att giftermålsdispens skulle ges mot någon avgift ad pios usus, men kungen avslög: »på det sättet skulle den som kan böterna betala, sådana äktenskap tillåtas och nekas den fattige som inga penningar haver, vilket intet går an; utan är det den ena förbudet måste det vara den andre» (23/11 96).

Att han icke ville veta av personliga hänsyn visade kungen också i ett häktningsärende, där riksdrotsen och riksmarskalken, De la Gardie och Stenbock, hade stridiga intressen. Vid rådssammanträdet d. 26 juni 1684 reste sig Stenbock från sin plats och berättade hur De la Gardies betjante hanterat de av landshövdingen utskickade, som skulle för Stenbocks räkning förrätta immission i Karlberg. Hovmästaren skulle också ha lederat Stenbock själv till heder och ära, och »alldenstund han är löskerkarl — yttrade Stenbock — så beder jag uti und. att han måtte häftas, eftersom jag förmodar att *EKM:t* icke tåla lærer att jag uti det ämbete, som jag sitter, på sådant sätt bliver hanterad». Om förloppet ute vid Karlberg återopade Stenbock attest av två notarii publici. Drotsen var icke uppe i rådet, men väl hans son k. rådet och presidenten Gustaf, som sade sig inte tro att det hängde så tillhoppa eller vore »så illa menat som grev Johan säger, utan som hans fru moder [= kungens faster] haver varit därute, så kanske det var svarat att man behövde intet göra så stort väsende därmed, utan om grev Johan komme själv så skulle han få gården». Det är ganska påtagligt att rådsherrarne sympatiserade med drotsen och ogärna ville att i rådet beslötes något som kunde vara för denne sårande. Ingen röst höjdes mot kungens förslag att immissionsärendet skulle remitteras till hovrätten och landshövdingen, men då kungen lät förstå att han ville »nu straxt» bifalla häktningsyrkandet, så »tycktes» å rådets sida »att det också hörde till hovrätten och att det intet behövdes komma till *KM:t*». Efter något meningsbyte körde diskussionen fast: »Var en god tid tyst» säger protokollet. När överläggningen åter tagits upp, väckte Bengt Oxenstierna ett kompromissförslag, att sekreteraren skulle gå upp och befalla hovrätten att »straxt konsiderera saken, vilket kunde ske inom en timmes tid. *HKM:t*: vad skulle det skada om man straxt lät taga honom för huvudet? *Gr. Bengt Oxenstierna*: om han sedan funnes oskyldig, så vore det intet väl att han hade varit satt i fängelse. *HKM:t*: man måste så göra att man är sig själv lik, så att vad som sker den ena den ena gången, det måste ske en annan en annan gång, och vad som är hänt den ena i dag kan hända en annan i morgon.» Kungen hänvisade

till notarialattesten och funne »ingen fara vara att man låter taga hovmästaren vid huvudet, varandes väl förnämare personer sådant hänt än denne kan vara». Rådet hyste dock fortfarande betänklighet: »Taltes om ifall hovmästaren sig uppehölle uti kongl. drotsens hus, om han skulle där uttagas. *HKM:t*: varföre icke? Intet är där något asylum.» Det resolverades att hovmästaren skulle fasttagas av överståthållarens utskickade om han är här i staden, men av landshövdingens om han träffas på landet.

Det är naturligt att kungen, så bunden som han själv kände sig vid lagen, ville se den strängt tillämpad också av domstolarna: »hovrätten måste ju döma efter lag och intet efter sina samveten, de ha ju svurit på lag och intet på sitt samvet» (24/10 83).

Kungens samvetsgrannhet, som Fahlerantz särskilt framhåller, visar sig bl. a. däri att han icke ville döma i mål som rörde kronans rätt. I en sak påminte föredraganden »att commissarius fisci hade härvid att tala på *KM:ts* vägnar och fördenskull vore med hit kommen. *HKM:t* fann för gott i anseende av denna påminnelse att absentera sig och låta dessa 5 tillstädesvarande k. råden denna saken företaga och avgöra, gåendes in uti k. rådet gr. Bengts kammare. — — — Parterna inkommo och domen avsades, men ingen hördes tacka. *HKM:t* kom sedan in» (15/10 88).

Vid prövningen av brottmål ansåg sig kungen bunden av Guds lag. »En av Gud förordnad och kristelig överhet bör uti allt ställa sig Guds lag till regel och rättesnöre», yttrade han vid ett tillfälle sedan han ur 5. Mose bok 25 kap. läst upp att man icke skall slå den ogudaktige mer än 40 slag, och han förklarade sig vilja taga i noga övervägande om inte med hänsyn till detta budord gatuloppen borde avskaffas. Något resultat av detta övervägande — som ställdes i utsikt först några månader före kungens död — är ej känt¹, men i flera tidigare brottmål ser man att kungen rättat sig efter Guds lag. Ådömt dödsstraff för dubbelt hor lät han bestå, ty han »kunde intet gå ifrån Herrans lag» (13/6 82). Svea hovrätt hemställde huruvida en båtsman, som skällt sin far för skälm och trollkarl och slagit honom i huvudet med en ölkanna, kunde befrias från livsstraffet. Som mitigans anfördes att fadern aldrig klagat och nu bad för sonen, som handlat i dryckenskap och hade en hop små barn. Men »*KM:t* lät slå upp det 21 kap. i 2. Mose bok, varuti Gud befäller att den som slår eller bannar sina föräldrar skall döden dö», och det skulle svaras hovrätten att befrielse ej kunde ske och att saken ej bort refereras (19/10 85). En pikenär var dömd till döden för att han stuckit ihjäl en kamrat. Inom rådet anfördes som ett stort mitigans att han först fått en örfil av den dräpne. »*HKM:t*: fast han fick örfilen först, så haver han eljest kunnat hugga honom om så varit. Vår Herre limiterar intet, Guds klara ord äro där, ifrån vilka man intet får gå uti en så klar bekänd sak. Allenast om han får den nåden att bliva arke-

¹ Se Sv. Juristtidning 1944 s. 436.

buserad» (¹⁴/s 88). En trumslagare Pryss vid livgardet, 16 år gammal, kom vid Munkbron in i en krog där det stod en trumma. Då pigan på hans fråga upplyste att trumman var stadsvaktens, anmärkte Pryss »att hon då lär vara överdragen med korvskinn». Vakten, som fick höra detta av pigan, gav Pryss en örfil så att näsan sprang i blod, varpå Pryss ryckte till sig vaktens värja och stack honom i sidan så att han blev död. »Det kommer mycket sådant oväsande av det öknamn de hava på stadsvakten», yttrade kungen. Till livet kunde han ej benåda Pryss »efter Guds och världslig lag dömer honom», men också Pryss skulle i st. f. att halshuggas få arkebuseras (²⁰/s 95). Av intresse är att kungen även åberopade Guds lag såsom i vissa fall mildare än Sveriges. Han ville ogärna låta hänga tjuvar, emedan sådant straff ej fanns stadgat i bibeln, och tvegiftningar ansåg han böra få leva, ty enligt gamla testamentet var det lovgivet att hava flera hustrur.

Ett par mål om majestätsbrott kunna förtjäna några ord. En nämndemanshustru från Värmland bad om nåd för sin man, som skulle sagt »aldrig må HKM:t taga ifrån oss den friheten med svedjande» och därför blivit av häradshövdingen dömd från livet. »HKM:t betygade mycket nådig medlidande med denne bonden — — —; säjandes HKM:t sig intet kunna finna bonden hava haft någon ond tanka eller elak intention med de ord som han i så måtto kunnat fälla.» Bonden skulle genast sättas på fri fot och hovrätten förehålla häradshövdingen hans fel, även det att det icke kompeterade honom utan hovrätten att döma över crimen læsæ majestatis (¹³/u 88). En båtsman var dömd till döden för förgripligt och oanständigt tal om HM:ts höga person, men hovrätten anförde mitigantia, bl. a. att han ej skulle vara vid sitt rätta förstånd. »HM:t: efter de berättas att Gud har lagt honom det straff uppå att han är ifrån sitt förstånd, så kan man intet med mera straff belägga honom. *Gr. Gyldenstolpe*: något plägar man likväl låta sådana slita ris och aga dem, så att de en annan gång taga sig till vara. HM:t blev vid dess förra mening» (¹¹/u 95).

I det föregående har redan något berörts vad i protokollen starkast frapperar en nutida läsare: kungens sätt att behandla domare. Ämnet är ju ingalunda främmande. I den populära karakteristiken av Karl XI som regent har ett av de väsentliga dragen städse utgjorts av hans ampra förmaningsbrev till statstjänare. Men dessa brev förefalla mätta vid jämförelse med de ord, som han muntligen och öga mot öga riktade till domare vilka, utan att någon talan fördes mot dem, kallats upp i rådet att försvara vad de gjort.

I en revisionssak hade Svea hovrätt såsom olaglig hävt arrest, som efter landshövdingens order lagts i Vaxholm på en från Finland anländ spannmålslast. Vem lasten tillhörde var omstritt, anspråk på äganderätten gjordes av bl. a. hovrättens president. I rådet, där v. presidenten Fägerstierna jämte assessorn Gyllenanckar efter kallelse infunnit sig, befallde kungen att Fägerstierna skulle »uppvisa lag och stadgar — — — att en sådan arrest som här vore skedd skall

vara olaglig, låtandes giva honom sjölagen i händer. Men som han intet kunde i hastighet finna däruti något rum att styrka sin assertion eller hovrättsdomen med, begärde han det honom unnas någon dilation.» I onådiga ordalag gavs anstånd, från lördagen till måndagen, då kungen frågade »om de nu sedermera fått upp någon lag eller stadga till sin resolution». Svaret tillfredsställde honom icke. Det »synes väl — yttrade han — att I uti hovrätten hava haft större konsideration för eder president än för det som varit rätt och billigt. Och är det nu intet första gången som I vist Eder brukat streck och konster. Så sprängen I kring med Örnklos sak, så med gr. Wredes och överståthållarens gr. Christopher Gyllenstiernas saker, så att casus pro amico haver mera rum hos Eder än något annat, där I dock borde betrakta att I sitta där på eder ed och som veta må att allt arbitrerande är Eder betaget. I veten vad Jönköpings hovrätt är vederfaret, och I mågen vara försäkrade att där I kommen således mera igen, skall det intet bliva Eder skänkt, utan jag skall låta fiskalen taga ihop med Eder. Och som Gud haver satt mig till att se Eder på fingrarna, så skall jag ock så taga itu med Eder om I intet göra det I skolen och bören, att I skolen minnas det I varit framme. *Fägerstierna* kontesterade på det högsta att han efter sitt samvete ej annat förstått än det varit rätt som de gjort» (3/10 87). I ett mål blev reduktionskollegiet uppkallat. På kungens fråga hur kollegiet kunnat 1681 grunda en resolution på 1655 års stadga, ehuru ju 1680 års beslut bort tillämpas, svarade v. presidenten Danckwardt »sig ej veta att 1680 års beslut så skulle förstås eller ock upphäva 1655 års stadga in puncto allegato. *KM:t* tillsporde honom med onåde: veten I intet det? Förstån I intet? Så håller jag Eder för föga klok och är det illa nog att I nu skolen vara v. president eller då den tiden ibland de äldste assessorer uti kollegio. Eller veten I annorledes och haven tegat stilla, så håller jag Er för.» Satsen är icke slutförd. Har kungen hejdat sitt tal eller valde han ett uttryck som protokollistens penna haft försyn för att återge? Man kan väl förstå att, såsom protokollet fortsätter, »Danckwardt utlät sig med häpenhet» o. s. v. (20/3 88). *Fägerstierna* och tio assessorer voro uppkallade i rådet med anledning av en från hovrätten avgiven und. relation. Då kungen frågade om de alla ville stå för att relationen vore sannfärdig och konform med actis, svarades att den var uppsatt av notarien och att man inte kunde tro annat än att han förfarit riktigt. »*HKM:t*: skall jag hålla mig till notarien? Nej, jag håller mig till de herrar assessorerna som hava satt sina namn under relationen, och menar jag att böra hålla mig till huvudet och intet till rumpan. Och sir jag fuller att man måste tala med Eder något allvarsamt. I skolen svara mig var särskilt till det som jag Eder frågar om.» Betecknande heter det härefter i protokollet: »Var tyst något.» När talet åter kommit i gång — Stenbock och några av assessorerna yttrade sig — ställde kungen till de uppkallade två frågor. På den första »svarades intet straxt», och han gav sig ej tid att höra vad som kunde vara att säga till den andra: »*Gyllenanckar* begynte tala något, men abrumperade emedan dem befalltes att taga avträde. *HKM:t*: det är löjligt att de intet vill

svara till det man frågar dem utan stå och tiga» (11/6 88). Kungen förhöll två från Svea hovrätt deputerade assessorer »att enär HKM:t dem tillskriver om en sak, så skola de directe svara till densamma och intet föra in något annat, därom de intet tillfrågas. De vore hala som ålar, vilket de ock nu vist i sitt svar på KM:ts brev.» Assessorerna gävo emellertid denna gång så nöjaktigt besked att kungen synes ha insett sitt förhastande och funnit nödigt att betäcka reträtten. När de gått yttrade han: »om de hade så skrivit i brevet som de muntligen explicerat sig, hade det varit gott, ty omöjeligen kan man av brevet taga den meningen» (17/8 88).

De prov som nu givits på kungens sätt att bemöta domare äro dock lekverk mot vad han lät kammarrevisionen (= KamRev) vederfaras, för dess dom i mål mellan advokattfiskalen Heerdhielm och tullnären Didrik Stridbeck i Kalmar, om ansvar för »åtskilliga otrohetsstycken». Varken Heerdhielm, vars talan blott delvis bifölls, eller Stridbeck, som dömdes till avsättning, överklagade domen. Men Tjärkekompaniets kommissarie Ekewurtzel, som var angivare i målet och dömts att ersätta kronan viss processkostnad, inkom med en supplik, vari han klagade över att Heerdhielm lämnat honom utan hjälp i rättegången och att han behandlats som part ehuru han icke varit som sådan instämd. Med anledning av denna supplik blev, fastän varken Stridbeck eller Ekewurtzel var tillstades, hela målet företaget till granskning i rådet, under fyra decemberdagar 1696. Det blev, såvitt man vet, det sista större mål vari kungen stred för vad han trodde vara rätt, och han gjorde det med en slagfärdig munvighet, som imponerar och roar, men också med en hänsynslös energi som man, vid tanken på den helsot han drogs med, vore frestad att kalla patologisk. Man har svårt att förklara det oförnekliga faktum att kungen på förhand måste ha betvivlat det KamRev verkliga velat fälla en rättvis dom. Till en av dess assessorer yttrade han: »ert manér, Silfvercrantz, känna vi mycket väl, och äro vi av en annan sak tillförene en particulier bekante». Vilken annan sak han åsyftade vet man ej.

Av åtalspunkterna mot Stridbeck intresserade kungen sig särskilt för den som gick ut på att Stridbeck borde dömas som tjuv, men till en början behandlades anmärkningen om att han icke vederbörligen fört sina journaler på stämplat papper. KamRev hade funnit att han felat mot vad i målet kallades 1689 års förordning, men dock friat honom, emedan han från Stora sjötullskontoret fått oklara föreskrifter, »different order», som lätteligen kunnat irra honom. »1689 års förordning» var i själva verket blott ett cirkulär av överdirektören Silfvercrona, men kungen levde i den föreställningen att i ämnet funnes en kungl. förordning som bort tillämpas men av KamRev åsidosatts. Sedan han först hållit förhör med kamreraren vid tullkontoret om de order som därifrån utgått — denne medgav att »något förseende i skrivandet skett» och fick av kungen mottaga varning att stricte hålla sig till förordningarna — blev redan första dagen, fredagen d. 18, hela KamRev inkallad, presidenten k. rådet Carl Gyllenstierna och sju ledamöter; även Heerdhielm fick före-

träda. Efter det allas vota om åtalspunkten i fråga blivit upplästa, förhöll kungen dem att tullkontorets föreskrifter »kunna intet gälla emot våra order, vilka stricte böra hållas fastän förseende på tullkontoret vore skett. Ty om I Eder ej därvid hålla, så faren I mycket vilse och skullen på det sättet hava tillfälle att skärpa och lindra för betjänterna när I velen.» Silfvererantz »sade sig ej kunna påminna någon KM:ts förordning härom», men kungen vidhöll: »såsom våre militäre betjante de döma efter krigsartiklarne, så måste I också rätta Eder uti dömande efter lag och våra förordningar i kammarväsendet och ej var och en efter sitt galna huvud. *Silfvercrantz*, häpen, sade sig nu ej kunna finna huruledes hans mening var.» Med erinran att yngste ledamoten kommissarien Ribbing dömt Stridbeck frågade kungen till sist: »varföre haven icke I gjort detsamma och låtit bliva att arbitrera? *Svarade* med en mun sig sådant aldrig tänka, ej vetat utav KM:ts förordning, och bådo underdånigst, om de i någor måtto hava felat, sådant med nåde kunde överses. Tagandes därmed allesammans avträde.»

Lördagens förhandlingar inleddes med att Heerdhielm fick, i KamRev:s frånvaro, utförligt framlägga sin syn på Stridbecks förfarande med det stämplade papperet, varefter KamRev inkallades. Då av Silfvererantz och Ribbing nämndes att KamRev av »1689 års förordning» sett blott en kopia och att intet original funnes, utbrast kungen: »om det intet funnes, skulle I därföre döma en skyldig fri? På det sättet skulle I själva kunna taga och praktisera bort eller någon annan praktisera bort originalerna, så vore det genast en casus favorabilis när I ville hjälpa någon. Och på det sättet att I velen döma tjuvar frie, håller jag Eder föga bättre.» Efter detta kraftutbrott fick KamRev avträda, men senare på dagen blev den åter inkallad och nödgades av kungen höra bl. a.: »Om I hade funnit någon skrupel och tvivelsmål härutinnan, borde I hava kommit såsom uti ett ovisst mål in och förfrågat Eder och ej efter edra huvuden arbitrera uti en klar och uppenbar sak eller ock sticka ordena ur vägen och säga att de ej finnas, på det I få göra med sakerna huru Eder faller i sinnet. I ären ej alle så änglarene som sitten där våre betjante. Vi have den tiden vi varit vid regementet väl lärt att känna Eder, så att det ej är allt gull som glimmar.»

Under lördagen behandlades vidare den åtalspunkt som kungen haft i tankarna då han talade om att »döma tjuvar frie» och som gällde att Stridbeck — vilken utfärdat pass av innehåll att KM:ts tull och rättighet erlagts för 20 läster tjära, men likväl i sin journal antecknat tull för bara 5 läster — sålunda försnillat och för KM:t bortstulit tullen för 15 läster. Med hänsyn särskilt till Ekewurtzels »tvetalan» i målet hade KamRev funnit Stridbeck icke vara med klara och oemotsägliga skäl övertygad att verkligen ha mottagit tull för mer än 5 läster och förty ej kunnat fälla honom för tjuvnad. Detta skäl till åtalets ogillande vidhölls inför kungen men blev av honom underkänt. Det heter i protokollet: »*Silfvercrantz*: det tycktes ej vara fullkomligen honom en tjuvnad övertygad, när klarligen vistes att han intet något lukrerat eller njutit därav. *KM:t*: hälararen är så god

som stjälar. Så menen I att han ej kan vara tjuv med mindre han njuter något? Däruppå gick också edert sista brev ut som I skreve mitigantia till oss för kontrollören Stridbeck, ty I föreburo då samma skäl såsom nu, att han intet hade njutit något, utan tullnären allena.¹ — Gingo ut.»

Strax därpå fann dock kungen för gott »ännu till större säkerhet att höra Heerdhielm häröver allena». Heerdhielm sade sig vilja ej med ord utan med skrifter och klara skäl bevisa att Stridbeck var en kronans uppenbara tjuv, och han läste upp åtskilliga »essentielle dokumenter dem han inför KM:t själv ögonskenligen viste. KM:t fann gott att KamRev måtte inkallas och Heerdhielm visa dem alla dessa omständigheter och skäl.» Detta gjorde Heerdhielm på ett så aggressivt sätt att Gyllenstierna försynt erinrade att Heerdhielm väl dock icke nu emot KamRev hade några partes actoris — vilket kungen bekräftade. I övrigt fann Gyllenstierna Heerdhielms tal vara av en stor vidlyftighet och anhöll att få svara till ett moment i sänder. Men kungen genmälte att han ville av denna vidlyftighet göra allenast en helt kort och simpel fråga, nämligen om de samtliga av KamRev ej funnit Stridbeck vara större straff värd än simplement sin tjänsts förlust. »Allesammans hava vi varit av den mening det tullnären sig svårligen försett», svarade Silfvercrantz. Kungen inföll: »barnet måste hava namn! I böre definiera factum.»² Och då Gyllenstierna framhöll att Stridbeck blivit av Ekewurtzel circumvenierad och förledd, replikerade kungen: »den som låter tubba sig till stjäla får otubbad hänga». Ytterligare sporde han: »finnen I icke allesammans att han ingen tjuvnad begått haver?» Knappast torde han väntat sig att någon nu skulle desavouera sitt votum, och det skedde ej heller. Protokollet berättar vidare: »KM:t: efter I samtigen, som edra vota lyda, sustinera det att han ingen tjuv är, utan frikallen honom därför, så vele vi konstituera actorem, emot vilken I skolen få denna saken desputera och utföra. Gr. Carl Gyllenstierna sade sig detta intet vilja sustinera, utan underkastade sin mening KM:ts nåd. behag. KM:t frågade andra gången om de vele sustinera att Stridbeck ingen tjuvnad begått haver. Silfvercrantz bad Gud bevara sig att försvara honom emot någon actorem, såsom ock att KM:t täcktes nådigt upptaga hans och de andres meningar om denna saken, uti vilka de efter sitt bästa förstånd och sakens beskaffenhet äro stannade. KM:t iterrade, dock med mindre häftighet, samma fråga. Samtlige med en mun anropade KM:ts nåd. Gingo därmed ut.»

Det avsvalnande av kungens hetta, som vid tredje frågandet förmärktes, torde ha fortgått ännu efter konferensen. Innan sessionen slöts hade kungen släppt tanken på aktion och förklarat sig vilja av gunst och nåde låta bero vid en skrapa och allvarsam varning.

Måndagens sammanträde begyntes med att kungen till föredragan-

¹ Om kontrollören Jürgen S. och tullnären Rathe, se Sv. Juristtidning 1944 s. 436.

² Då drottning Kristinas f. d. guvernör Appelmann ^{22/12} 85 anförde att han tidigare supplicerat, genmälte kungen: »ja, I supplicerade, men det sadet I skulle nämna barnet» (SAOB: precisera l. tydligt angiva saken).

den övergav och lät honom uppläsa en supplik, vari Gyllenstierna och hans meddomare underdånigst avbådo allt vad de försyndat sig uti. »KM:t syntes väl bliva efter denna supplikens uppläsande till något blidare sinne och nåde bevekt, men sade därhos att härpå ej något kan svaras förr än saken uti de andra punkterna ävenväl är nagelfaren vorden.» Förhandlingarna under dagen gingo sedan ganska lugnt, kanske väsentligen tack vare KamRev:s försiktigt reserverade hållning. Av dess ledamöter — presidenten sades vara sjuk — yttrade sig endast Silfvercrantz, och om det besked han gav, då kungen förehöll dem huru de dömt om vissa åtalspunkter, säger protokollet blott att han »bad KM:t nådigst anse deras und. supplik, velandes sig till intet svar uti någotdera målet utlåta». Också anmärkte kungen efter förhörets slut — om förnöjd eller besviken kan vara ovisst — att »de åstunda visst intet mera att hava något vidlöftiga konferenser».

Även tisdagens session förlöpte till en början tämligen stillsamt, men det skulle bli annat av. I KamRev hade, efter det votering skett, vid en eftermiddagssession någon jämkning företagits, bl. a. så, att straffet för Stridbeck blev bestämt icke till ovärdighet att i KM:ts tjänst vidare nyttjas utan blott till avsättning (Stridbeck kunde ej vidare brukas »uti KM:ts tjänst vid tulltåkten i Kalmar»). Jämkningsen föreföll kungen mycket misstänkt, han trodde den vara åstadkommen genom fula intriger av Silfvercrantz. Redan under fredagen hade han frågat »om man intet vet vem som proponerat dessa mitigantia efter middagen, då domen blev alldeles förändrad», vartill hovkanslern då svarat: »nej, intet rätt visst, utan det står propone-rades».¹ Nu återkom kungen till frågan och anställde till sanningens utrönande en synnerligen skarp inkquisition med inte bara presidenten och ledamöterna utan också sekreteraren Lybecker samt notarierna Hyltén och Halling. Gyllenstierna betygade att han icke varit den som proponerat och att han aldrig gått ifrån sin mening att Stridbeck skulle förklarar ovärdig till KM:ts vidare tjänst, »beropandes sig på första konceptet av domen samt notarien Halling, som alltid tillförene fört protokollet i denna saken. *KM:t* frågade vad denne heter som fört protokollet efter middagen. *Hyltén* nämnde sitt namn. *KM:t* frågade med någon remarque, om icke han vore Silfvercrantz' brorson. *Ille* svarade ja.» Gyllenstierna och Ehrenkrook sade båda att de aldrig konformerat sig med den senare meningen. »*Silfvercrantz*: om intet mestendelen varit ense med hr presidenten därom, hade domen intet kunnat ändras. *KM:t*: I skolen intet draga mig något så lätteligen före att tro, ty vi känna nu edra streck allt för väl och en particulier. Om er brorson har hållit protokollet och fört något som ej sannt är in, borde domen därefter ej adjusteras, ty presidenten nekar inständigt att han ej gått ifrån sin förra mening, sammaledes Ehrenkrook, referenten och Cronhielm voro ej tillstädes. Eller varföre läten I icke den andre hålla protokollet som förr hållit i denna saken?» Efter ytterligare hård men resultatlös press på Hal-

¹ KamRev:s protokoll äro ej bevarade.

ling och Lybecker — varunder kungen, då Silfvercrantz gjorde en kontestation vid Gud och sitt samvete, fick tillfälle säga honom att »ert samvete känna vi mycket väl, och det är rumt nog» — förehöll kungen Silfvercrantz »med allvarsamma ord om detta suspekta protokollets hållande genom hans broderson uti en sak som han ville lindra och sticka undan behörigt straff. *Silfvercrantz* med höga kontestationer nekade härtill. *KM:t*: om I aldrig så velen dölja sanningen och sticka den under stol, så skola vi ändå densamma påfinna, och är lätteligen att efterräkna när presidenten står vid sin förra mening och nekar till ert konformerande som uti protokollet är infört, Ehrenkrook även så, Cronhielm och Ribbing intet varit tillstädes utan skrivit under domen ut in protocollo, ej vetandes, mindre förståendes det som efter middagen hölls. Nu, när dessa tagas undan, finna vi väl upphovsmännerna och bliver först I, Silfvercrantz, sedan Thegner och Strokirch, ty gubben Wulf haven I snart kunnat förleda och draga vart i velat. Och när man jämförer med detta facto era vota, så komma de i närmaste överens med eftermiddagsslutet, ty I haven nästan stämt överens och haft hela vägen några särdeles meningar ifrån de andra; opprepandes *KM:t* korteligen med gott minne deras vota nästan vid de första 4 punkterna; slöt omsider med dessa ord: och således haven I tre oxehuvuden kommit överens att adjustera domen som alldeles är emot vota uppsatt, fördenskull I alla tre komma därför att tilltalas. *Silfvercrantz* kontesterade sin oskylldighet, bad om nåd. — Gingo därmed allesammans ut.»

Hyltén blev dock strax åter inkallad. Både Gyldenstolpe och Wallenstedt förmanade honom att han skulle säga sanningen, och kungen frågade ännu några gånger vem som givit honom befallning om eller anledning till protokollets avfattning. Men den så hårt ansatte notarien »sade de alla med en mun voro ense, klagade sig olycklig om hr presidenten skulle vilja gå ifrån sin förening med de andre».

Hela denna episod om eftermiddagsprotokollet verkar ganska beklämmande, helst man känner sig böjd att dela den misstanke om bristande orädd ärlighet hos Gyllenstierna som Piper efter konferensens slut uttalade: »nog synes det av protokollet det grev Carl blivit ledder till deras mening, men ovisst vem som först bragt diskursen fram».

Ett yttrande av Silfvercrantz att Ekewurtzel blivit konsidererad såsom en jämnpart med advokatfiskalen ådrog honom denna tillrättavisning av kungen: »nu talen I både emot eder ed och samvet, och lärer det fuller intet komma ex ignorantia utan fast mera av malitia. Varest haven I lärt den distinktion fiskalens jämnpart? Så skulle det då vara tvenne fiskaler eller en fiskalslöjtnant, vartill jag fuller intet tror att Ekewurtzel var konstituerad.»

Vid den slutliga överläggningen bestämdes att domen skulle, såvitt Ekewurtzel rörde, hävas genom särskild resolution och att till KamRev skulle avgå ett förmaningsbrev, vari bl. a. borde, såsom kungen inskröpte, framhållas att om Ekewurtzel »klagat dem an de male administrata hade de fått bliva deras tjänster förlustiga». Innan kungen underskrev dessa expeditioner hade han låtit dem för

sig uppläsas, brevet två och resolutionen fyra — delvis t. o. m. fem — gånger.¹

Det är betecknande för kungens dominerande ställning inom rättsvårdens hela sfär att han, mitt under det han med brinnande intresse ledde förhandlingarna i det Stridbeckska målet, fick vara redo att ge ögonblickligt besked i brådskande preliminära småärenden. Omedelbart efter det KamRev under lördagen andra gången gått ut, kom generalauditören in och berättade att artilleribokhållaren Waller begått någon falsitet. »*KM:t*: man kan låta taga honom så länge i förvar och sätta honom uti undervaktmästarekammaren.» Under tisdagen, medan kungen inkvirerade om eftermiddagsprotokollet, lät underståthållaren Clo »anmäla sig uti ett särdeles ärende» och fick jämte kirurgen Hein genast komma in. Han omtalade att ryttmästaren under *KM:ts* livregemente Clas Bonde rätt nu med en värja illa blesserat kamreraren uti Hägerstiernas stärbhus och förfrågade sig om man med vakt skulle slå honom efter. »*KM:t* frågade om blessuren vore dödlig, på vad ställe och varest denna skadan vore skedd. *Hein*: skadan eller såret är tvärt igenom buken in på den ena och ut på den andra sidan, ej vetandes huruvida ilia eller smätarmarne äro skadade, på vilken händelse intet hopp är om livet. *Clo*: olyckan är händ uti Hägerstiernas hus på Österlånggatan. *KM:t*: efter så är beskaffat, så kunnen I genast genom vekten låta slå efter honom.» Något senare s. d. kom generalauditören in och frågade om inte Waller kunde för klarerande av folkets löner m. m. få föras till artillerigården. »*KM:t*: han kan då föras dit, allenast att de hålla god vakt om honom, så att han ej kan komma undan.»

»Finner jag något med mina betjante, så skonar jag dem intet; så böra de ock väl försvaras när någon dem ohemult angiver.» Detta principuttalande gjordes av kungen då änkedrottningens hovmarskalk Leijonsköld, som blivit fiskaliskt aktionerad för något utspritt tal om landshövdingen Gyllenborg, supplicerade att aktionen måtte nedläggas. Inom rådet tillstyrktes bifall, men kungen ställde sig avvisande: »här rännen mycket med skvaller, — — — åtminstone måste han taga fiskalens libell emot». Häremot erinrades att libellen läses upp vid öppna dörrar, så att det blir publikt, och att Leijonsköld torde felat av enfaldighet. Men kungen vidhöll: »de böra akta sig vad de säga eller utsprida. — — — Det är bäst att man låter denne spatsera litet till dess terminus comparationis infaller i hovrätten. Då får man se huru det blir» (29/1 95). I ny supplik berättade Leijonsköld att han nu måst anhöra libellen. »*HM:t*: änkedrottningen har väl intercederat för honom, men åtminstone bör han hava en skrapa. *Gr. Falkenberg*: det är skrapa nog att han har måst taga emot libellen. *HM:t*: det skadar ändå intet att han får något. Landshövdingetjänsten är dessutan odiös nog och måste fördenskull mainteneras

¹ Beträffande Stridbeck skulle målet återupptagas. Efter kallelse inställde han sig också i Stockholm sommaren 1697, men någon aktion blev ej av: Heerdhielm ursäktade sig med att hans skrifter vore efter slottsbranden komna i konfusion.

Birger Wedberg

när de, som densamma företräda, på sådant sätt bliva beljugna som här skett är.» Aktionen eftergavs, men Leijonsköld skulle i hovrätten få en allvarsam korrektion och särskild anstalt göras till Gyllenborgs satisfaktion (6/6).

Till sist ett yttrande av konungen, i sig självt föga märkligt men fängslande därigenom att det leder tanken på den som skulle efterträda honom som högste domare i riket. Säsom skäl till resning åberopade en supplikant att han var omyndig den tid, då fullföljd borde ha skett, och sedan legat i Uppsala. Lindschöld androg att om han också »hade varit över sina 15 år, så Gud vet, emedan man håller vid studierna, så kan man intet stort taga sig an sådana saker. *HKM:t*: ja, Gud vet vad förstånd är hos en när han är 15 år» (13/3 88).